

ЧОРНА

Тетяна Леонідівна
chorna_@mail.ru

УДК 341.64:347.9(477)

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ІНОЗЕМНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

THE PROBLEMS OF ENFORCEMENT OF FOREIGN JUDGMENTS IN
UKRAINEмагістр, асистент Київський
національний університет
культури і мистецтв

Розкрито зміст інституту виконання рішень іноземних судів в Україні. Проаналізовано міжнародно-правове закріплення процедури виконання рішень іноземних судів в Україні. Визначені особливості законодавчого регулювання процедури виконання таких рішень в національному законодавстві України. Розкрито основні проблеми практичної реалізації процедури виконання рішень іноземних судів в Україні.

Раскрыто содержание института исполнения решений иностранных судов в Украине. Проанализированы международно-правовое закрепление процедуры исполнения решений иностранных судов в Украине. Определены особенности законодательного регулирования процедуры исполнения таких решений в национальном законодательстве Украины. Раскрыты основные проблемы практической реализации процедуры исполнения решений иностранных судов в Украине.

The content of the institute enforcement of foreign judgments in Ukraine was disclosed. Analysis of international legal procedures for securing enforcement of foreign judgments in Ukraine was done. Features of legal regulation of execution procedures such decisions in the national legislation of Ukraine were discovered. The basic problem of practical implementation procedures enforcement of foreign judgments in Ukraine were identified.

Ключові слова: виконавче провадження, рішення іноземних судів, міжнародний арбітраж, екзекватура, цивільний процес

Ключевые слова: исполнительное производство, решения иностранных судов, международный арбитраж, экзекватура, гражданский процесс

Keywords: execution, decisions of foreign courts, international arbitration, exequatur, civil process

ВСТУП

Інтеграція України у світове співтовариство, визнання нашої держави в якості повноцінного і повноправного партнера в міжнародних зносинах, розбудова демократичної держави – все це неможливе без створення належних умов для визнання і виконання рішень іноземних судів в Україні. Визнання юрисдикції і повноважень іноземного суду жодним чином не обмежує суверенні права нашої держави, але демонструє високий рівень демократизації суспільних процесів та сприйняття системи демократичних цінностей. Разом з тим слід чітко розуміти, що виконання рішень іноземних судів в Україні пов'язано із низкою процедурних аспектів реалізація яких спрямована на створення належної системи нормативно-правового та організаційного забезпечення власне процесу виконання рішень іноземних судів. Все це потребує не лише узгодження суто нормативних аспектів, але в багатьох випадках й доктринальних. Україна проявляє активну позицію щодо питання виконання рішень іноземних судів, але врегулювання низки проблем, об'єктивно пов'язаних із цим процесом потребує цілого комплексу заходів і міжнародно-

правового характеру, і правозастосовчого, не кажучи вже і власне про праворегулюючі.

Ступінь наукової розробки теми

Проблематика пошуку шляхів підвищення ефективності практичної реалізації інституту виконання рішень іноземних судів в Україні знайшла своє відображення в працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема таких як Р. Губань, В.М. Гайворонський, В.П. Душман, Т.Я. Фортуна, М.М. Ясинка та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є визначення основних проблем в сфері виконання рішень іноземних судів в Україні та пошуку шляхів їх можливого подолання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виконання рішень іноземних судів в Україні є специфічним правовим інститутом, який притаманний декільком галузям права. Безумовно провідне місце він займає в системі виконавчого права, але регулюється і нормами цивільно-процесуальними процесу і навіть нормами кримінально-процесуальними.

Насправді ж інститут виконання рішень іноземних судів є надзвичайно спірним і проблемним інститутом в національній доктрині права. По-перше, через те, що досить складно визначитися із галузевою його приналежністю. Його витоками є міжнародне право, але свого поширення він набув переважно в цивільному процесі та міжнародному комерційному арбітражу. Розглядаючи через призму виконання міжнародних угод науковці наділили аналізований нами правовий інститут низкою принципів, провідне місце серед яких займає принцип взаємності. Але цей принцип означає те, що виконання, як специфічна процедура по відношенню до рішення суду, здійснюється без врахування іншого міжнародно-правового або процесуально-правового інституту – визнання рішення іноземного суду судами вітчизняної системи судоустрою. Це породжує іншу надзвичайно актуальну і складну для однозначного вирішення проблему – в якому порядку має відбуватися визнання рішень іноземних судів в тих галузях та сферах, які відносяться для різних систем і галузей права в країні суд якої виніс рішення і в Україні [9].

Нами уявляється дещо невинуватим той факт, що інститут виконання рішення іноземного суду нерозривно слідує із інститутом визнання такого рішення. Але вітчизняний законодавець саме в такий спосіб їх пов'язав створивши фактично похідний характер виконання від власне визнання, і це враховуючи той факт, що таке рішення вже винесене, правовий конфлікт розв'язаний, а Україна має певні міжнародно-правові зобов'язання в сфері юстиції.

В свою чергу, як зазначає В.М. Гайворонський визнання та виконання судового рішення це абсолютні процесуальні аспекти реалізації юрисдикції одного суду на території держави, де такий суд традиційно не має жодних юрисдикційних прав. Саме тому постала необхідність у розробці та доктринальному обґрунтуванні нового міжнародно-правового інституту – інституту ехекватури (від лат. *exequatur*, що означає «нехай буде виконано»). Але з точки зору галузевої приналежності міжнародно-правова наука, як власне і національна правова доктрина остаточно не визначилися, що породжує низку специфічних проблем з точки зору порядку виконання та стягнення за виконавчими документами, а також межами виконання, що є різним для різних процесів і для різних суб'єктів виконавчого провадження [1].

Виконання рішення іноземного суду на території України – це специфічний процесуальний інститут, який передбачає застосування засобів примусового виконання судового рішення як такого, але в порядку чітко визначеному законодавством України враховуючи особливості суб'єкта, зо виніс таке рішення. Насправді ж особливості про які веде мову законодавець є не що іншим як запровадження інституту визнання судового рішення іноземного суду, а відтак постає логічне питання в рамках якого процесу таке визнання повинно відбуватися, особливо враховуючи той факт що саме виконання рішення іноземного суду в Україні тяжіє до цивільного процесу [8].

Сучасні науковці торкаючись питання виконання рішень іноземних судів розкривають його переважно

в контексті цивільно-процесуального порядку та в деяких випадках порядку виконання рішень міжнародного арбітражу, хоча насправді основний акцент при розробці цього міжнародно-правового інституту робився на виконання рішень в кримінальних справах. До речі згадку про кримінально-процесуальний аспект можна було знайти у визначенні «рішення іноземного суду», яке подавалося Законом України «Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів», який втратив свою чинність після прийняття відповідних змін у виконавчому законодавстві.

Окремо звертає на себе увагу той факт, що національне законодавство не єдиний і не вичерпний масив норм, якими регулюється порядок виконання рішень іноземних судів. Справа в тому, що для національного законодавства будь-якої країни в цьому контексті існує певне підґрунтя, яке формується міжнародно-правовими угодами, конвенціями договорами, відповідно до яких визначаються загальні засади взаємодії держав в рамках відносин з приводу юстиції. В деяких випадках такі міжнародно-правові акти можуть бути достатніми, але інколи вони потребують деталізації, що і призводить до необхідності розробки нормативно-правових актів відповідними державними інституціями на національному рівні. Що стосується України, то нашою державою визнані, тобто підписані і ратифіковані наступні міжнародно-правові документи з приводу виконання рішень іноземних судів:

– Конвенція про визнання й виконання іноземних арбітражних рішень. Ця конвенція регулює відносини з приводу виконання саме арбітражних рішень. Якщо підходити виключно з критеріальних ознак, то безумовно міжнародні арбітражні інстанції не завжди є приналежними до тієї чи іншої держави, скоріше за все вони виступають в якості міжнародних, регіональних, або інших інституцій, що відносяться до певної організації країн. Але характер їх рішень з точки зору вітчизняної доктрина процесуального права повністю співвідноситься із характером рішень іноземних судів;

– Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж. Норми цієї конвенції, також стосуються відносин з приводу міжнародного комерційного арбітражу. Але у конкретно даному випадку ця конвенція носить регіональний характер, через що її важливість для України суттєво підвищується через інтеграційні прагнення та підписання асоціації про вільну торгівлю із ЄС;

– Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах. Ця конвенція є вихідною для формування інституту виконання рішень іноземних судів в Україні, оскільки саме вона ототожила даний інститут із іншим правовим інститутом – інститутом виконання судових рішень з іноземними елементами, який має цивільно-процесуальне походження. Відтак вітчизняна доктрина частіше за все відносини з приводу виконання рішень іноземних судів пов'язує із судовим процесом за участі іноземного елемента, що обумовлює низку специфічних рис та ознак.

– Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності. Дана

Угода регламентує порядок виконання рішень іноземних судових та арбітражних інстанцій, якими вирішуються господарські спори. Але при цьому звертає на себе увагу той факт, що сам Господарський процесуальний кодекс України не містить спеціального розділу чи параграфу, яким би регулювались відповідні відносини це суттєво підвищує значимість даної угоди, оскільки вона стає вихідною для регулювання відносин з приводу виконання рішень, якими розв'язуються господарсько-правові спори.

Що ж стосується вітчизняного законодавство, то питання виконання рішень іноземних судів регулюється одразу декількома законодавчими актами:

- Цивільним процесуальним кодексом України;
- Кримінальним процесуальним кодексом України;
- Законом України «Про міжнародне приватне право»;
- Законом України «Про виконавче провадження»;
- Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Але слід чітко уявити, що при виконанні рішень іноземних судів першочерговим є все таки ті зобов'язання, які Україна взяла на себе за міжнародними договорами, підписаними і ратифікованими Верховною Радою України, за якими передбачається виконання рішень іноземних судів в особливому порядку, не передбаченому законодавством України. При цьому слід зауважити і на те, що таких режимів виконання рішень іноземних судів може бути безліч, але це не означає, що всі вони повинні бути імplementовані в законодавство України, оскільки носять саме такий характер, який влаштовую обидві сторони що домовляються.

Звертаючись до норм вітчизняного законодавства можна побачити, що інститут виконання рішень іноземних судів представлений в різних законодавчих актах.

Так, відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироки іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили [6].

В свою чергу ст. 78 Закону України «Про виконавче провадження» передбачається, що рішення іноземних судів (судів іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні відповідно до міжнародних договорів України, цього та інших законів України, якщо визнання та виконання таких рішень передбачено міжнародними договорами України або за принципом взаємності [5]

Більш розгорнуто аналізований нами інститут представлений в Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж», відповідно до ст. 35 якого арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті та ст. 36. Сторона, що спирається на арбітражне рішення або порушує клопотання про його виконання, повинна подати оригінал належним чином засвідченого арбітражного рішення або належним чином засвідчену копію такого, а також оригінал арбітражної угоди, зазначеної в ст. 7, або належним чином засвідчену копію такої. Якщо арбітражне рішення або угода викладені іноземною мовою, сторона повинна подати належним чином засвідчений переклад цих документів на українську або російську мову [7].

Наведена вище норма Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» стосується виключно арбітражних спорів, та виключно порядку виконання рішень в сфері комерційних міжнародних відносин. За своїм змістом такі відносини можна порівняти із господарсько-правовими, а отже можна зазначити, що відносин з приводу виконання рішень стосуються і господарської сфери, хоча сам Господарський процесуальний кодекс такого інститут як виконання рішень іноземних судів не знає.

Регулювання процедури виконання рішень іноземного суду відбувається з поміж іншого і нормами ЦПК України. Але фактично, норма ст. 390 дублює положення Закону України «Про виконавче провадження» визначаючи, що рішення іноземного суду може виконуватися в Україні або якщо це передбачено міжнародними договорами, або якщо це передбачено вітчизняним законодавством.

Крім того, нормами саме ЦПК України регулюються і наступні аспекти процесу виконання рішення іноземного суду:

- строки пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання (протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки);

- вимоги до юрисдикційності судів що розглядають справи про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду;

- порядок подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду;

- вимоги до клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (ім'я (найменування) особи, що подає клопотання, зазначення її місця проживання (перебування) або місцезнаходження; ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцезнаходження чи місцезнаходження його майна в Україні; мотиви подання клопотання) [10].

Звертає на себе увагу і ще одна особливість регулювання аналізованого нами аспекту відносин в сфер міжнародної юстиції за Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» - це визначення

підстав для відмови у визнанні або у виконанні арбітражного рішення. Таких випадків може бути лише два: на прохання боржника і у випадку якщо виконання арбітражного рішення суперечить нормам публічного права.

Але тут слід зауважити, що законодавець у відносинах з приводу виконання рішення міжнародного арбітражу визнає цілу низку підстав для звернення боржника із заявою про відмову у виконанні арбітражного рішення. Аналіз норм вказаного закону, свідчить, що за заявою боржника суд може відмовити у виконанні рішення міжнародної арбітражної інстанції у випадках, що порушують процесуальні права боржника: на справедливий суд, на захист своїх прав, на доступ до правосуддя (у випадку, якщо арбітражний суд відбувається на території недоступній відповідачу, або якщо вибрана не так арбітражна установа, яка передбачена договором між сторонами).

Таким чином, можна зробити важливий висновок, що національне законодавство виступає певним елементом захисту прав і свобод відповідача в міжнародному арбітражному процесі, оскільки в рамках такого процесу насправді інструментарій для захисту сторонами своїх прав є надзвичайно обмеженим.

Підтвердження даної тези можна також знайти і аналізуючи норми ЦПК України, але в кодексі йде мова не про підстави для відмови у виконанні судового рішення іноземного суду, а про підстави для задоволення клопотання про визнання рішення іноземного суду. Тобто вітчизняний законодавець встановлює суттєвий бар'єр у вигляді процедури визнання, для чого необхідно подати відповідне клопотання, тобто процесуальний документ встановленого зразка, змісту і форми. Наявність самого цього документа вже розширює можливості сторін для захисту своїх прав, але при цьому створює додаткові умови для зловживання правами для затягування процедури виконання рішення іноземного суду. Зокрема мова йде про реалізацію можливостей захисту своїх прав через суто формальні ознаки: визнання недійсним або таким що не відповідає вимогам самого клопотання про визнання рішення іноземного суду.

Подібними підставами зокрема може бути: недотримання строків подання такого клопотання, недотримання змісту, недотримання умов щодо повідомлення іншої сторони про подання такого клопотання тощо. Тобто суто процесуально процедура виконання судового рішення іноземного суду, може навіть не розпочатися, оскільки таке рішення не зможе дійти до виконавця через його невизнання з точки зору вітчизняного законодавства.

Тобто виконання рішення іноземного суду відповідно до ЦПК України відбувається на підставі рішення іноземного суду та ухвали про надання дозволу на його примусове виконання, що набрала законної сили. Отже підстав для відмови у безпосередньому виконанні рішення іноземного суду цивільно-процесуальне законодавство не передбачає, хоча суттєво ускладнює процедуру безпосереднього визнання такого рішення.

Підсумовуючи викладене вище можна прийти до низки висновків:

– по-перше, інститут виконання рішень іноземних судів походить від цивільно-правової доктрини, а тому в найбільшій мірі деталізується в цивільно-процесуальному законодавстві. І це не дивлячись на існування спеціального Закону України «Про виконавче провадження», який замість того щоб визначити особливості процедури виконання рішень іноземних судів в Україні відсилає до порядку встановленого в законодавстві, і як вбачається з подальшого аналізу нормативно-правового забезпечення в означеній сфері таким нормативним актом є ЦПК України;

– по-друге, інститут виконання рішень іноземних судів тісно пов'язаний із інститутом їх визнання. Хоча законодавець і розмежовує можливість визнання такого рішення без виконання і навіть виконання без власне визнання судами України, якщо це передбачене міжнародними договорами України;

– по-третє, встановлено, що інститут виконання рішення іноземних судів в Україні відсутній в господарсько-процесуальному законодавстві, хоча якщо аналізувати норми міжнародного арбітражного законодавства то слід звернути увагу на тому, що в арбітражному процесі виконання таких рішень присутні. З огляду на це, доцільно доповнити Господарський процесуальний кодекс України відповідною главою «Визнання і виконання рішень іноземних судів в Україні»;

– по-четверте, аналіз практики безпосереднього виконання рішень іноземних судів в Україні демонструє, що українські судді в переважній більшості вимагають від сторін надання доказів того, що інша держава дотрималась принципу взаємності при розгляді та вирішенні спору, чого насправді законодавство вимагає як раз від українських суддів [1]. Насправді ж принцип взаємності в міжнародній практиці фактично ототожнюється із дзеркальним застосуванням норм судами іноземної країни за умови невиконання або неналежного виконання їх рішень в Україні;

– по-п'яте, існує ще одна надзвичайно важлива проблема в контексті виконання рішень іноземних судів в Україні, яка стосується ситуація коли предмет спору, вирішеного іноземним судом не є предметом спору виходячи із норм національного законодавства. Тобто маючи рішення іноземного суду і намагаючись його виконати в Україні сторони можуть зіткнутися із ситуацією, коли таке виконання неможливо оскільки саме рішення суду стосується розв'язання такої проблеми, розв'язання якої не передбачається за законодавством України.

Все це дає підстави стверджувати про необхідність подальшого удосконалення інституту виконання рішень іноземних судів в Україні, його більш ґрунтовне теоретичне опрацювання та приведення законодавства до єдиного знаменника в контексті визначення причин відмови у виконанні, а не лише у визнанні такого рішення.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Так, на сьогодні в світі існує загалом три моделі виконання рішень іноземних

судів: видача екзекватури (визнання рішення і вже після цього його виконання); реєстрація рішення суду в спеціальний спосіб національними судами; формальну перевірку рішення суду і встановлення факту відсутності причин, які б свідчили про те що воно суперечить публічному порядку встановленому в державі. Україна тяжіє до третьої моделі, хоча сучасна правозастосовча практика демонструє прагнення судів, при виконанні рішень іноземних судів, користуватися правами в рамках моделі екзекватури.

Насправді ж визнання і виконання судового рішення іноземних судів в Україні це процеси взаємопов'язані і взаємозалежні як це демонструє зокрема цивільне законодавство, хоча виконавче законодавство як раз зауважує на можливості виконанні такого рішення без процедури визнання.

Крім того, законодавчий механізм регулювання порядку виконання рішень іноземних судів свідчить про те, що на сьогодні реалії такі, що в Україні легше буде визнати та виконати рішення арбітражної інстанції ніж суду іншої держави. Це свідчить і зміст норм ЦПК України, і зміст Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Все це вимагає не лише оптимізації законодавчих норм, але і пошуку єдино уніфікованої моделі виконання рішень іноземних судів в рамках всіх без винятку процесів: цивільного, господарського, кримінального тощо.

Список використаних джерел

1. Губань Р. Проблеми визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні / Р. Губань [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/vikonavche-provadhennya/problemi-viznannya-ta-vikonannya-rishen-inozemnih-sudiv-v-ukrayini.html>

2. Гайворонський В.М. Вітчизняна модель арбітражного процесу / В.М. Гайворонський, В. Жушман // Право України. – 2000. – № 5. – С. 125–127.

3. Науково-практичний коментар до закону України про виконавче провадження [колектив авторів; за заг. ред. Чижмарь К.І.]. – К.: ЦУЛ. – 2017. – 296 с.

4. Особливості визнання та виконання рішень іноземних судів за законодавством України та Польщі / Т.Я. Фортуна // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2011. – Вип. 7. – С. 372-377.

5. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/>

6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2709-15/para0352#o352>

7. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4002-12/para0174#o174>

8. Харитонов Є.О. Цивільні правовідносини: моногр. / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova. 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс, 2011. – 456 с.

9. Цивільний процес України: підручник [за загальною ред. д.ю.н., доцента М.М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2014. – 744 с.

10. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/paran2670#n2670>